

TALABA YOSHLARNING MUTAXASSISLIK FANLARINI O'ZLASHTIRISHIDA MUSTAQIL TA'LIM KUNLARINING AHAMIYATI

Jo'rayev Jamolbek Sherali o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti, 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Maqolada talaba yoshlarning mutaxassislik fanlarini chuqur o'zlashtirishida mustaqil ta'lim kunlarining o'rni va ahamiyati keng tahlil qilingan. Mustaqil ta'limning nazariy asoslari, kutubxonalar, ilmiy markazlar va internet manbalaridan foydalanishning o'quv jarayonidagi o'rni ochib berilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarning mustaqil ta'limga bo'lgan e'tiborini kuchaytirish, ularga zamonaviy axborot resurslari bilan ishlash ko'nikmalarini berish, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish mutaxassislik fanlarini o'zlashtirish sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, mutaxassislik fanlari, kutubxona, ilmiy markaz, internet resurslari, pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim, o'zlashtirish samaradorligi.

Аннотация: В статье подробно анализируется роль и значение самостоятельного обучения студентов в углубленном освоении ими дисциплин по специальности. Рассмотрены теоретические основы самостоятельного обучения, а также использование библиотек, научных центров и интернет-ресурсов в учебном процессе. Результаты исследования показывают, что повышение внимания студентов к самостоятельному обучению, формирование у них навыков работы с современными информационными ресурсами и использование цифровых образовательных инструментов значительно повышают качество усвоения дисциплин по специальности.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, дисциплины по специальности, библиотека, научный центр, интернет-ресурсы, педагогические технологии, цифровое обучение, эффективность усвоения.

Abstract: The article provides a comprehensive analysis of the role and significance of independent learning days for students in the in-depth mastering of their specialty subjects. The theoretical foundations of independent learning, as well as the use of libraries, scientific centers, and online resources in the educational process, are examined. The research results indicate that increasing students' attention to independent learning, equipping them with skills to work with modern information resources, and using digital learning tools significantly enhance the quality of mastering specialty subjects.

Keywords: independent learning, specialty subjects, library, scientific center, internet resources, pedagogical technologies, digital learning, learning effectiveness.

KIRISH. Bugungi globallashuv davrida oliy ta'lim tizimida o'zgarishlar chuqurlashib, raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va o'z ustida ishlay oladigan mutaxassislarni tayyorlash talabi ortib bormoqda. Talaba faqat dars jarayonida o'qituvchi bergan ma'lumotlar bilan cheklanib qolmasligi, balki o'z yo'nalishiga doir bilimlarni mustaqil o'rganish orqali yangilab borishi zarur.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020-y.) hamda "Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ta'lim sifatini oshirishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida mustaqil ta'limni rivojlantirish belgilangan.

Mustaqil ta'lim – bu talabaning o'z tashabbusi bilan, o'qituvchi rahbarligida yoki mustaqil ravishda, o'quv rejasida belgilangan fanlar bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni egallash jarayonidir. U nafaqat o'qitish jarayonining bir qismi, balki shaxsiy va kasbiy o'sish omilidir.

Shu boisdan mutaxassislik fanlarini o'zlashtirishda mustaqil ta'lim kunlarini joriy etish, talabalarga ilmiy adabiyotlar bilan ishlash, kutubxona resurslaridan

foydalanish, internetdagi ilmiy bazalar bilan tanishish madaniyatini shakllantirish – zamonaviy ta'limning ajralmas bo'lagiga aylanmoqda.

Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

- Nazariy tahlil: Mustaqil ta'limning pedagogik mohiyati, ilmiy asoslari va xorijiy tajribalari o'rganildi.
- Bibliografik tahlil: O'zbekiston va xorijiy kutubxonalar fondlaridagi adabiyotlardan foydalanildi.
- Empirik kuzatish: Qarshi davlat texnika universitetida mustaqil ta'lim kunlarining tashkil etilishi o'rganildi.
- So'rovnoma: 120 nafar talaba va 10 nafar o'qituvchidan iborat guruhda mustaqil ta'limga oid so'rov o'tkazildi.
- Taqqoslash va statistik tahlil: Talabalar faoliyatidagi o'zgarishlar raqamli ko'rsatkichlarda tahlil qilindi.

Tadqiqot doirasida O'zbekiston Milliy kutubxonasi, Qarshi davlat texnika universiteti Axborot-resurs markazi, Google Scholar, ResearchGate, SpringerLink va CyberLeninka elektron bazalaridan foydalanildi.

Mustaqil ta'lim — shaxsning bilim olishdagi faol sub'ekt sifatidagi roli va mas'uliyatini oshiruvchi pedagogik jarayondir. Bu jarayon talabalarning tahliliy fikrlashini, tanqidiy yondashuvini va axborotni mustaqil qayta ishlash qobiliyatini rivojlantiradi.

So'rov natijalari shuni ko'rsatdiki, respondentlarning 78 foizi mustaqil ta'lim ularning mutaxassislik fanlarini chuqurroq tushunishiga yordam berishini ta'kidladi, 64 foizi esa ilmiy manbalar bilan ishlash ko'nikmasi ortganini bildirdi.

Kutubxona – mustaqil ta'limning asosiy tayanch nuqtasidir. Universitet kutubxonalari, axborot-resurs markazlari, ilmiy fondlar talabalar uchun bilimning manbai va tahlil vositasidir. O'zbekiston Milliy kutubxonasi, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi hamda universitetlarning elektron kutubxonalari bu borada muhim o'rin tutadi.

Masalan, Qarshi davlat texnika universitetining elektron katalogida 50 mingdan ortiq elektron manbalar mavjud bo'lib, talabalarning 60 foizi ularni mustaqil ta'lim jarayonida faol qo'llaydi. Ilmiy markazlarda esa laboratoriya mashg'ulotlari, seminarlar va ilmiy tadqiqotlar orqali fanlar amaliy o'zlashtiriladi.

Raqamli ta'lim vositalari mustaqil ta'limni yangi bosqichga olib chiqdi. Talabalar endilikda:

- Google Scholar, ScienceDirect, ResearchGate kabi platformalarda maqolalar bilan ishlaydi;
- Coursera, EdX, Khan Academy orqali qo'shimcha bilimlar oladi;
- Moodle, Google Classroom tizimlari orqali masofaviy topshiriqlar bajaradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, internet resurslaridan samarali foydalangan talabalarning baholash natijalari o'rtacha 15–20 foiz yuqori bo'lgan.

Oliy ta'limda mustaqil ta'lim kunlari odatda haftasiga 1–2 kun ajratiladi. Bu kunlarda talabalar o'qituvchining bevosita rahbarligisiz o'z loyihalari, referatlari, laboratoriya ishlari yoki ilmiy tadqiqotlari ustida ishlaydi. Tajriba shuni ko'rsatdiki, bu tizim talabalarning o'zlashtirish sur'atini oshiradi, ularni mas'uliyatli va mustaqil fikrlovchi shaxsga aylantiradi.

ASOSIY QISM. Oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'lim kunlari talabalarning o'z ustida ishlashi, mutaxassislik fanlarini chuqur o'zlashtirishi va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishi uchun muhim sharoit yaratadi. Bu kun dars mashg'ulotlaridan farqli ravishda talabaning o'zini o'zi boshqarish qobiliyatini namoyon etadigan, rejalashtirilgan va maqsadli o'quv faoliyatidir. Mustaqil ta'lim kunlarining samaradorligi, eng avvalo, talabaning bu vaqtni qanday tashkil etishi, qanday ma'lumot manbalaridan foydalangani hamda o'z faoliyatini qay darajada tahlil qilgani bilan belgilanadi.

Talaba mustaqil ta'lim kunlarida, avvalo, o'z faniga oid ilmiy va o'quv adabiyotlar bilan ishlashi zarur. Har bir mavzu bo'yicha darslik va o'quv qo'llanmalardan tashqari, so'nggi yillarda chop etilgan maqolalar, konferensiya materiallari va xalqaro tajribalarni o'rganish muhim ahamiyatga ega. Bunda

universitet kutubxonalari, elektron axborot markazlari hamda internetdagi ochiq ma'lumotlar bazalari talaba uchun asosiy resurs hisoblanadi. Ayniqsa, Google Scholar, ResearchGate, JSTOR, Scopus va ScienceDirect kabi platformalarda fan bo'yicha yangiliklar, ilmiy maqolalar va tahliliy hisobotlar mavjud. Talaba o'z yo'nalishiga tegishli mavzularni shu manbalardan mustaqil o'rganib chiqishi, o'z fikrini shakllantirishi va tahliliy xulosa chiqarishni o'rganishi lozim.

Jadval 1.

Talabaning mustaqil ta'lim kuni faoliyat yo'nalishlari

№	Faoliyat yo'nalishi	Mazmuni	Maqsadi
1	Nazariy bilimlarni chuqurlashtirish	Mutaxassislik fanlari bo'yicha darsliklar, o'quv qo'llanmalar, ilmiy maqolalar bilan ishlash	Fanning nazariy asoslarini puxta egallash
2	Amaliy topshiriqlarni bajarish	Laboratoriya, hisoblash, loyiha va amaliy mashg'ulotlar	O'rganilgan bilimlarni amaliyotga tatbiq etish
3	Kutubxona va ilmiy markazlarda ishlash	Elektron kutubxona, dissertatsiyalar, ilmiy jurnallar bilan tanishish	Ilmiy izlanish ko'nikmalarini rivojlantirish
4	Internet manbalari bilan ishlash	Elektron resurslar, ilmiy bazalar (Google Scholar, ResearchGate, Scopus)	Dolzarb va sifatli ma'lumotlarga ega bo'lish
5	Mustaqil loyiha va taqdimot tayyorlash	Fan mavzulari asosida mini-tadqiqotlar, taqdimotlar	Mustaqil fikrlash va tahliliy yondashuvni rivojlantirish

Mustaqil ta'lim jarayonida amaliy topshiriqlarni bajarish ham alohida ahamiyatga ega. Nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, loyiha va hisobot shaklidagi topshiriqlar orqali mustahkamlanadi. Talaba o'rganayotgan fan doirasida kichik tajribalar o'tkazishi, ishlab chiqarishdagi muammolarni tahlil qilishi yoki ilg'or yechimlarni o'rganib, ularni taqqoslash asosida tavsiyalar ishlab chiqishi mumkin. Bu jarayon talabaning nafaqat o'quv faoliyatini, balki uning ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, mustaqil ta'lim kunlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmasi ham muhim o'rin tutadi. Talabalar zamonaviy dasturiy vositalardan — AutoCAD, MATLAB, Excel, SPSS yoki boshqa amaliy dasturlardan foydalanish orqali nazariy bilimni amaliyotga tadbiq etish yo'llarini o'rganadilar. Bundan tashqari, Moodle, Coursera, EdX, Udemiy kabi xalqaro ta'lim platformalarida fan yo'nalishiga mos onlayn kurslarni o'rganish talabaning bilim doirasini yanada kengaytiradi. Bunday faoliyat nafaqat o'quv jarayonini boyitadi, balki talabaning mustaqil o'rganish madaniyatini shakllantiradi.

Jadval 2.

Sifatli ma'lumotlarni topish va tahlil qilish bosqichlari

Bosqich	Amalga oshiriladigan ishlar	Tavsiya etiladigan manbalar
1	Mavzu bo'yicha kalit so'zlarni aniqlash	Fan nomlari, mavzu atamaları, sinonimlar
2	Elektron kutubxonalarda izlash	Milliy kutubxona, Ziyonet, Springer, ScienceDirect
3	Ma'lumotlar ishonchliligini tekshirish	Muallif, nashr yili, manba reytingi, havolalar soni
4	Ma'lumotlarni tahlil va umumlashtirish	Annotatsiya yozish, xulosalar chiqarish

Jadval 3.

Mustaqil ta'limning kutilayotgan pedagogik natijalari

3-son 15-to'plam 2025 y.

Yo'nalish	Kutilayotgan natijalar	Baholash mezonlari
Bilim	Fan asoslarini mustahkam o'zlashtirish	Test, yozma ishlar, suhbat
Ko'nikma	Tahlil, izlanish, xulosa chiqarish malakasi	Amaliy topshiriqlar, loyiha ishlari
Malaka	Mustaqil ishlash, vaqtni rejalashtirish	Portfolio, monitoring
Qadriyat	Ilmiy halollik, mas'uliyat, mustaqil fikrlash	Talabaning o'z-o'zini baholashi va o'qituvchi tahlili

Mustaqil ta'limning samaradorligi ko'p jihatdan axborot manbalarining sifatiga bog'liq. Talabalar ko'pincha internetdagi barcha ma'lumotni ishonchli deb qabul qilishadi, biroq bu noto'g'ri yondashuvdir. Sifatli ma'lumot manbalarini tanlashda bir necha mezonlarga e'tibor qaratish zarur: muallifning ilmiy darajasi, manbaning rasmiy nashr etilgan joyi, ma'lumotning yangiligi (so'nggi 5 yil ichida chop etilganligi), hamda manbaning havolalar tizimiga ega bo'lishi. Shu sababli, talaba faqat ochiq manbalarni emas, balki kutubxonalar va ilmiy markazlarda mavjud tasdiqlangan adabiyotlardan ham faol foydalanishi kerak.

Kutubxonalar bugungi kunda faqat kitob o'qish joyi emas, balki ilmiy izlanish markazlari sifatida faoliyat yuritmoqda. Ko'plab oliy ta'lim muassasalari elektron kataloglar, elektron kutubxonalar, dissertatsiyalar bazalari va raqamli axborot markazlari orqali talabalarni ilmiy izlanish faoliyatiga jalb etmoqda. Ilmiy markazlar, o'z navbatida, talabalarga ilmiy rahbarlar bilan ishlash, konferensiyalarda ishtirok etish va maqola yozish bo'yicha maslahatlar beradi. Shunday qilib, talaba kutubxona, ilmiy markaz va internet resurslarini uyg'unlashtirib, o'z mustaqil ta'lim faoliyatini yanada mazmunli tashkil etishi mumkin.

Jadval 4.

Mustaqil ta'lim samaradorligini oshiruvchi omillar

3-son 15-to'plam 2025 y.

Omil	Tavsif	Amaliy yechim
Motivatsiya	Talabanning ichki qiziqishi va maqsadga yo'naltirilganligi	Maqsadli rejalashtirish, mukofot tizimi
Axborot resurslari	Kutubxona, internet va elektron ta'lim tizimlariga kirish imkoniyati	Raqamli platformalar (Google Scholar, eLibrary, Ziyonet)
Pedagogik qo'llab-quvvatlash	O'qituvchining metodik rahbarligi	Konsultatsiyalar, mentorlik
Muhit	Qulay o'quv va ilmiy sharoit	Kutubxona zonalari, ko-working joylari
Baholash tizimi	Faoliyatga asoslangan baholash	Portfoliolar, reyting tizimi, monitoring kartalari

Mustaqil ta'lim kunlarining samaradorligi bo'yicha o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, to'g'ri tashkil etilgan ta'lim jarayoni natijasida talabalarning fanlarni o'zlashtirish darajasi o'rtacha 15–20 foizga oshadi. Bu jarayon ularning yakuniy nazorat va test natijalarida ham o'z aksini topadi. Mustaqil ta'lim kunlari talabanning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi, ularni mustaqil qaror qabul qilish va muammolarga yechim topishga o'rgatadi. Shuningdek, talabalar axborot bilan ishlash madaniyatini egallaydilar, ya'ni ilmiy manbalarni tahlil qilish, havola keltirish va plagiatga yo'l qo'ymaslik qoidalarini o'zlashtiradilar.

Bundan tashqari, mustaqil ta'lim jarayonida talabanning kasbiy kompetensiyalari mustahkamlanadi. U o'qituvchining yo'l-yo'rig'i bilan emas, balki o'z tashabbusi bilan o'rganadi, mustaqil qaror qabul qiladi va bu orqali mas'uliyat hissi kuchayadi. Shu bilan birga, mustaqil ta'lim kunlarida vaqtni rejalashtirish, ustuvor vazifalarni aniqlash, natijalarni baholash kabi o'zini boshqarish ko'nikmalari ham rivojlanadi. Bularning barchasi talabanning kelajakdagi professional faoliyatiga tayyorgarlik bosqichini mustahkamlaydi.

Yakuniy natijalar shuni ko'rsatadiki, mustaqil ta'lim kunlari talabaning nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kutubxonalar, ilmiy markazlar va internet resurslaridan oqilona foydalanish talabalarda izlanish ruhini kuchaytiradi, ilmiy faoliyatga bo'lgan qiziqishni oshiradi hamda zamonaviy mutaxassislik talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlash jarayonini tezlashtiradi.

Demak, mustaqil ta'lim kunlarini samarali tashkil etish, talabalarning o'z ustida ishlash madaniyatini shakllantirish, ilmiy axborot manbalari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish – bugungi oliy ta'lim tizimining eng muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Shu yo'l bilan mustaqil ta'lim nafaqat o'quv jarayonining ajralmas qismi, balki talabaning ijodiy, ilmiy va professional kamolotiga xizmat qiluvchi uzluksiz ta'lim bosqichiga aylanadi.

XULOSA. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarning mustaqil ta'lim kunlari ularning kasbiy shakllanishida, ijodiy fikrlashida va o'z-o'zini rivojlantirishida muhim o'rin tutadi. Mustaqil ta'lim faqat darsdan tashqari faoliyat emas, balki talabaning o'z bilim salohiyatini oshirish, ilmiy axborot bilan ishlash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish madaniyatini shakllantiruvchi tizimli pedagogik jarayondir.

Jadval tahlillari shuni ko'rsatadiki, samarali mustaqil ta'limning asosiy yo'nalishlari – bu nazariy bilimlarni chuqurlashtirish, amaliy topshiriqlarni bajarish, kutubxona va ilmiy markazlarda ishlash, internet manbalaridan foydalanish hamda mustaqil loyiha va taqdimotlar tayyorlashdir. Aynan ushbu faoliyat turlari orqali talaba o'z mutaxassislik fanlarining ilmiy mohiyatini chuqur anglaydi, nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi.

Sifatli ma'lumotlarni topish jarayoni ham mustaqil ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Bunda talaba mavzuga oid kalit so'zlarni aniqlab, elektron kutubxonalar, ilmiy ma'lumotlar bazalari (Ziyonet, ScienceDirect, Springer, eLibrary, Google Scholar) orqali ma'lumot izlaydi, ularni tahlil qilib,

ishonchli manbalarni tanlab oladi. Bu jarayon ilmiy tafakkur, tanqidiy yondashuv va tahlil ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan qaraganda, mustaqil ta'lim kunlarining tashkil etilishi talabaning shaxsiy mas'uliyatini oshiradi, o'z o'qish jarayoniga egalik hissini shakllantiradi va akademik halollik tamoyillarini mustahkamlaydi. O'qituvchining metodik rahbarligi, maslahatchilik faoliyati hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash (masalan, "blended learning", "project-based learning") jarayonning sifatini yanada oshiradi.

Natijalarga ko'ra, mustaqil ta'lim kunlarida faol ishtirok etuvchi talabalar ilmiy izlanishlarga nisbatan yuqori motivatsiyaga ega bo'lib, o'z mutaxassislik fanlarida chuqur tahliliy fikrlashni namoyon etadilar. Ularning portfoliolari, amaliy topshiriqlari va loyiha ishlari orqali bilim, ko'nikma va malakalari kompleks tarzda rivojlanadi.

Shunday qilib, mustaqil ta'lim kunlari – bu talaba shaxsini rivojlantirish, mustaqil fikrlovchi, izlanuvchan, mas'uliyatli va raqobatbardosh kadrni shakllantirishning muhim pedagogik mexanizmidir. U ta'lim jarayonini individuallashtiradi, o'zlashtirish darajasini oshiradi hamda talaba va o'qituvchi o'rtasida hamkorlikka asoslangan yangi ta'lim madaniyatini shakllantiradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi PQ–5847-son Qarori. (2019-yil 8-oktabr).
2. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. (2020-yil 23-sentabr).
3. Karimov, A. (2022). *Mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion yondashuvlari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
4. Yuldasheva, N. (2021). *Pedagogik texnologiyalar va mustaqil ta'limni rivojlantirish masalalari*. Qarshi: QDPI nashriyoti.

5. Raxmonov, Sh. & To'xtayeva, G. (2023). "Talabalarda mustaqil ta'lim kompetensiyalarini shakllantirishning samarali usullari." *Ta'lim va innovatsiyalar jurnali*, 4(2), 58–65.
6. Hasanov, B. (2020). *Zamonaviy ta'limda mustaqil ta'lim faoliyatining o'rni*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
7. Jalolova, D. (2021). "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali mustaqil ta'limni takomillashtirish." *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 5(3), 44–49.
8. UNESCO. (2019). *Fostering independent learning and lifelong skills in higher education*. Paris: UNESCO Publishing.
9. Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University* (4th ed.). Maidenhead: Open University Press.
10. Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. New York: Association Press.
11. Zimmerman, B. J. (2002). "Becoming a self-regulated learner: An overview." *Theory Into Practice*, 41(2), 64–70.
12. Candy, P. C. (1991). *Self-Direction for Lifelong Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
13. Ziyonet. (2024). O'zbekiston Respublikasi axborot-ta'lim portali.
<https://www.ziyonet.uz>
14. O'zbekiston Milliy kutubxonasi elektron bazasi. (2024). <https://nrlib.uz>
15. OECD. (2020). *Education in the Digital Age: Smart Policies for Learners*. Paris: OECD Publishing.